

ЛННБ України ім.В.Стефаніка

01158714 (R)

2012

7.20.

0.2644

ДРІБНА БІБЛІОТЕКА.

VI.

МИТРО ІВАНОВИЧ ПІСАРЕВ.

Щ Ч О Л И.

З росейського переклад

Василь Польанський.

Ціна 10 кр.

ЛЬВІВ, 1879.

З друкарні Товариства імени Шевченка,
під заряд. К. Беднарського.

И. 34497

Збірка М. С. ВОЗНІЧКА

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И- 36 288

Передне слово.

В новітній літературі російській нема може прояви важнішої і відраднішої, як група критиків, котрі, починаючи від сорокових років Бєлінським ідуть оден за одним, добираючись чим раз то глибше до суті життя і суспільних питань. Уже в Бєлінського, геніального батька новітньої критики і літератури, побіч застарілих естетичних замашок бачимо в зароді всі ті чисто реалістичні погляди, котрі так ясно і глибоко розробили його наслідники. Письля Бєлінського по короткій перерві виступає Добролюбов, котрий, відкинувши на бік всяку естетику стає на ґрунті чисто суспільнім, говорить не о творах беллетристичних в приложеню до законів естетики, але говорить при спосібности беллетристичних творів о зявишчах дійсного життя і о причинах викликаючих такі зявишча. Добролюбов став головою нової критики — суспільної. Тою самою дорогою пішли його товариші і беспосередні продовжателі, Чернишевський і Пісарев. Вони довели засади Бєлінського і Добролюбова до найкрайніших консеквенцій, а при тим звернули увагу на потребу вже чисто научної роботи, на потребу ознако-млення з європейською наукою ширших кружків російської публіки, на потребу популяризації. Ось вони

*

ї принялись за роботу. Чернишевський, як звісно
опрацьовував економію суспільну, тоту безмірно важну
в наших часах науку, — а Пісарев звернувся до
наук природничих та історії. Огромний талант, ясність
і живість представлень та горьаче чутье, горьаче ба-
жанье правди і розумного мисленья у льудей, котрим
дише кождий рядок його письм, робят їх назавсїгди
цінними і пожиточними дльа читателя. Хотьачи в „Дріб-
ній бібліотеці“ познакомити нашу громаду з деякими
важнішими працьами росїїських критиків, ми вибрали
на першій раз зоологічну розвідку „Пчоли“, котру
мож уважати взірцем подібної праці і в котрій автор
зумів најзвичайніші факти наукові представити так ці-
каво і так наглядно, шчо нам здаєсь, немов самі не
тілько видимо але і переживаємо все то, шчо дієсья
в дивній пчольачій „державі“.

I. Ф.

Що ли.*)

Історики, газетярі і політики говорили, говорять, і ще довго говоритимуть багато нісенітниць; всі їх теорії будуть розприскуватись мов мильяні бульки, поки вони не стануть на твердиї ґрунт фактів. Не оден учениї почне поважно упевнати вас, шчо дїбравсьа в своїх висьлідах до основних законів чоловічого розвитку, до ядра всесьвітної історії; а спитайте того велита учености, чи знає він шчо про устрії лїудського організму, спитайте про шчо небудь најголовнїшого с фізіології або з анатомії, а він лиш очи витрішчит та рад не рад скаже: не знају. Всі його виводи оперті на паперових доказах; він не знає ні живого чоловіка, ні живих лїудей; він не знає ні тих перемін, які відбувајутсьа у кожного осібника, ні відносин між живими лїудьми; він лиш бачит крізь свої ослаблі очи ту частину житьа, котра прилипла до пергамінової картки, присипаної старосьвіцьким порохом. С тої частини він думає витворити живих лїудей, виробити собі поньатє о чоловіці, пізнати закони його розвитку. З мізерних уривків він силуєсь означити те, чоґо не

*) З россієського: „Сочиненія Д. И. Писарева. Часть девятая. Изданіе Ф. Павленкова. С-Петербургъ. 1868.“ Стор. 1—23.

знає і не хоче пізнати з усеї різnorodности і повноти життя; він надармо хоче видумати з власної голови те, до чого тре бачно придивлятьсѣ, чого тре доходити. Звідти то виходѣат ті помилки, доктрини, політичні переконанья, чудацькі теорїї, котрим хибує лиш дрібниці — знанья і здорового розуму. Шчооб розуміти яку подію, тре знати жеї діячів; шчооб обяснити собі історичній розвиток людськости, тре знати ті сили, які ділають в нїї самїї і кругом неї. Нехаї панове книжники, котрих така сила у всьакїї громаді починаючії мислити, погланут довкола себе, та скажут по шчирости, шчо вони знають? Якиї справді істнуючії проїав природи знанїї їм допевно і ясно? — Тодї вони будут мусїли сказати, шчо знають найбільше хїба те, шчо думали інші книжники перед ними; над працьами тих давнїїших книжників вони сьїпають дни і ночи, обяснюють їх і розбирають, не добираючись до самого життя; їх власні слова і поньятьа заступають їм усї істнуючії проїави. Тї книжники, то сьогочасна відміна середновїкових монахів; вони пильні, старанні але при тїм не мають і мїзинного поньятьа о життьу, нї одноїї живоїї ідеїї в голові, нї одного енергїчного руху в мїзгу. Саме просте і ясноє слово життьє вони перемїнили в якусь реторичну фігуру без тіла и крови; вони по свому розумїють „життьє ідеїї“, „життьє сусїльности“, „життьє людськости“, словом, усьаке можливе бог вість яке теоретичне життьє, а тїлько не діїсне, правдиве життьє одного, живого чоловіка; о життьу звїрів їм нїколи ї подумати; се така дрібниця, шчо вони ї не гланут на ньу нїколи, вони, праводавці людськости, шчо носьат у своїїх черепах розгадку рїзних всесвїтних питань. Но ми, богу дякувати, не книжники, у нас нема до того нї вдачі нї охоти; каємсьа чистим серцем, шчо така вже в нас слабїсть — заїматисьа

дієним, правдивим життям, хоть би і в найдрібніших його пројавах, і шчо нас ніяк не займают воздушні замки книжницької премудрости, хоть би і пристроєні в найшумніші фрази. Томуто ј задумали ми поговорити с читательами не о жадних „божих і людських правах“, ні о „законі історичної поступенности“, а по просту о домашнім і громадським життю пчіл. Нам конче тра твердого ґрунту дльа наших висьлідів, фактичного матеріялу, с котрого можна б було викувати собі залізні і сталі погляди, незбиті і основні переконанья. Глядім же довкола себе на живу природу, а не жмурім очи та не ломајмо собі голови над буквами, словами і фразами!

I.

Пчола належит до породи комах; в нејі нема хребетници, а тіло јејі виразно розділене на три відрубні части; ті части јдут одна за одноју так: перша голова, в котріј је очи, щчупальці і рот; друга середня часть тіла, до котројі зі споду прикріплені три пари ніг, а зверху дві пари крил; третья задна часть, в котріј је серце, віддихові нарьяди, провід дльа травленья і родові части. З обох боків голови у пчоли је двоје великих очіј; вони поскладані с кількох тисьачів мікроскопічних очок, шчо проглядајут з за спільнојі роговојі оболічки. Тими двома очима глядит пчола на дрібні предмети, шчо находьятсьа близько; вони дльа нејі то, шчо дльа нас мікроскопи; шчоб глядіти в даль і видіти, куди тре летіти, маје пчола три маленькі очка, осаджені на верхніј части голови. О кілько знајемо при теперішнім стані науки, у чоловіка нема таких очеј, јакими пчола керује свіј лет; хто знаје,

може то с тої причини так много людських судів та теорій пустих і нездалих через вузкоглядство своїх творців?..

Рот у пчолі дуже сложний; досить буде замітити у неї дві ostrі роговаті чельюсти (щчипці), шчо заходьат одна за одну як дві половини ножиць, відтак щчоточки, котрими пчола збирає порошок с цвѣтів, та довгу долішну губу обсіяну волосками, шчо заступає місце язика, розумієсья, не длья розмови. Тільки о роті. Примічу шче, шчо робучі пчолы на задних ногах приносять до улија мід і порошок с цвѣтів, а матка і трутні того не вміют. Робучі пчолы готовьят в собі в нутрі віск, котрий відтак виступає немов піт с поміж перстенів задньої части і уживаєсья опісьлья до будівлі і улију. Матка, чи там царицья, і трутні не вміют ладити воску.

Робучі пчолы узброєні жалом скритим в задній части їх тіла і злученим з міхурчиком, с котрого виділяєсья рідкий тружучий плин. Трутні, стан упрівільє-жовані, не обовязані боронити суспільність від внішних ворогів і не мають жала. За то чельюсти їх кріпкі і накарбовані, — тим то вони ј відзначаютьсья пажирливістю. Жало у цариці довше і ostrіше ніж у простих робітниць, але вона јого уживає тільки в поєдинку с противницями, коли ходит о панованье над улиєм.

Бачимо затим, шчо всья людність улија ділитсья на три касти, відрізені одна від одної внішними признаками. Над цілим улиєм панує матка або царицья, једина самицья мајуча право і можливість нести јацья; вона зовсім дословно може сказати: *l'état, c'est moi* („державя, то ја“), бо вона прецінь сплодила на свѣт усьо то, шчо жије і дихає в улију. Задна часть јеї тіла значно довша, ніж у робітниць; родові нарьяди цівком розвинені, за те крила у неї

значно коротші; тому то цариця рідко коли вилітає з улия, але проводить усьо життьє роскошујучись готовою їдою і вдовольујучи сильно розвиті родові наклінности. Вона вилітає тільки на то, щоб серед цьвітучої природи віддатись лубчикови трутневи, або коли придець уступити місце шчасливій противниці.

За царицею їдут трутні або самці, далеко більші ростом від робучих пчіл; вони не робјат нічого, не носьят при собі збруї, богато їдьат, за чергою заплонднюјут царицьу, а окрім того не знајут ні грижі, ні обовязків.

Робучі пчоли — самиці, не годні родити дітеј; тому не винна природа, а вихованье; недостача харчу спиньује розвиток родових знарьадів і засуджује їх на важку працьу до смерти без жадної роскоші. Не можучи жити самі дльа себе, робучі пчоли повертајут усьо своју діјальність на вихованье черваків, сплодженых царицею — увесь мід, шчо вони зібрали с цьвітів, іде на харч червакам, трутням і царици; всео на громадськиј хосен, — нічо дльа себе. Робуча пчола з зрушујучим, но јак на сеј раз, безмірно глушим самопожертвованьем піддержује сама тој поганиј порьадок, шчо не допускаје жејі до вживанья житья і плодженья дітеј. Вона сама лихо годује сотки черваків, а випасаје десять других, щоб з одних вијшли замарнілі робітниці, а з других повні самиці матки. Робучі пчоли — бідні паріјі*) — не чујут свого униженья, і не вміјуг з нього вијти; вони виховујут пізніјші поколінья теж в такім самім униженью, а тоті сво-

*) Паріјі — се најнижча каста (стан) у Індїї, позбавлена всьаких прав, нечиста і зогиджена дльа вишчих каст, так шчо діткнутись до паріја вважаєсья дльа вишчих каст гріхом. Пр. пер.

јов дорогов будут знов робити так само за јіх прикладом, і так далі без кінця. Се прольетаріјі задавлені істнујучим порьадком, закріпошчені в безвихідну невољу, шчо крутьатся мовби в закльатім колесі, забувши навіть, шчо денебудь може бути ліпше. Јајечка, котрі несе цариця, цівком однакові між собою; червачки, шчо виходьат з јајечок, в перші три дни нічим не різньатся оден від одного, — с кожного могла би виробитися цариця. Но ось зачинаєсь неоднаке вихованье: одного червачка саджајут в простору комірку, кормјат добірною стравоју, чистьат і обмивајут служниці і мамки; с такого червачка виходит цариця. За те другого червачка втискајут в тісну комірку, кормјат чим попаде, ніколи не чистьат; с такого червачка розвиваєсь проста робітниця. Бувајут робучі пчоли одні сильніші, другі слабші; котра сильніша, тота вилітаје з улија ј добуваје мід, — котра слабша, тота сидит дома, ходит коло червачків і почварок, чистит комірки і робит усяку домашну роботу. Сквално лязьат ті запопадливі мамки і окономки від комірки до комірки: ту тра накормити голодного червачка, ту заткати воском запасову комору повну меду, де інде тре заліпити комірку, в котріј доросліј червачок переміньюєсь в почварку; шче там де тра конче вихарити більшу комірку, в котріј сиділа почваркоју цариця; роботи все повно і працьовите житеь робучих пчіл минаје серед ненастанних заходів, котрі не допускајут јім подумати о роскоши, о ліпшіј будучности. Коли молоде поколінье нагодоване, приходит нова работа — збудувати нову комірку на мід, облизати і обчистити вертајучу с поля товаришку, або навіть дармојіда трутња, шчо гульав самохіть по дворі. А коли постуденіје, мамки і окономки збирајутся круг цариці, гріјут жејі теплом власного тіла, глядьат на ньу, јак на

вишчу, вибрану істоту. Словом, нема кінця і міри самопожертвовань робучих пчіл, а коли самопожертвованье — чеснота а не дурнота, то на всім сьвіті нема чеснішого сотворінья, як робуча пчола.

II.

С таких частеј зложена держава пчіл маје своју історію, свої періодичні потрьасенья, горожанські рухавки і перевороти. Ось вилітає з улија новиј ріј, мов громада відважних кольоністів, шчо јдут шукати за морем шчастья і простору. По переду летит царица, јејі окружајут најсильніші робітници, шчо готові боронити јејі від всьакого небеспеченства і наложити голову за те, шчо вважајут спільною справоју. За тим передовим відділом троха віддалік летят лівиві трутні і слабі мамки-окономки. Впрочім старинні писателі говорять, шчо царицю окружајут при тім переселеню трутні; здаєсь, шчо або старі брешут, або, коли справді так колись було, то сьа зміна церемоніјалу доказује јасно, шчо прівільејі звязані з становищем трутнья час від часу вменшујутся, і шчо різниця станів в пчольачім сьвіті поступенно шчезаје перед законом здорового розуму і перед діјсним правом особистојі матеріјальнојі сили. Царица не лубит довго літати, вона сідаје на јакиј небудь сук, круг нејі густими јурбами усаджуєсьа лъуд, а кілька сильних робітниць летит на звідини, шчоб вишукати помішченье дльа новојі осади. Звичајно чоловік упереджује ті шуканья, і подаје готову хату з усім прибором. Пчоли вдячно принимајут тоту услугу, не понимајучи, шчо вони віддајут себе в невольу, в кріпацтво, і шчо чоловік присвојује собі неограничене право роспоряджувати јіх

життьем і мајном, відбирати їм мід і віск, викурьувати їх димом, заголомшувати їх сіркою і водою, перегоняти їх з одного житла в друге, а навіть убивати їх, скоро по його думці не варто їх кормити тим самим медом, шчо вони добули. Пчоли не передвджујут всіх тих невігід свого нового положінья, і ціліј ріј з веселим гамором влітаје в новиј улиј.

Опинившися в новиј хаті, пчоли передовсім замазуют і затикајут всі отвори, крім однојі малојі дірочки, через котру вилітајут на сьвіт. На молодім галузью різних дерев находьат пчоли кліјку масу, і тоју то масоју вони јак мож најшчільніше заліцјујут шчілини; коли в улиј вставлене скло, вони замазуют його, шчоби до їх хати не добувалисья не тільки внішні вороги, але навіть і сонічне сьвітло. Темнота конечно дльа піддержанья істнујучого порьядку. Вилітајучи з улија пчола стаје свобідним, пильним робітником; у себе дома вона придавлена, — жертва того на вид взірцевого порьядку, јакіј панује в державі, і тому, шчоб покорьатись таким тьажким установам, шчоб зносити без ропоту недостатки і труди, не вживајучи за то ніјаких пријемностей, вона конечно мусит не знати правдивого свого стану, не видіти і не понимати того, јак жије царицьа і трутні. Першиј промінь сьвітла пуджаје робітницью осьвічујучи погань і нужду јејі шчоденного житья; јіј стаје важко і страшно; вона приписује те непријемне вражінье не тому образowi, котриј побачила при новім сьвітлі, але самому сьвітлу; вона старајесья прогнати јего, так јак ми льуде старајемось часами прогнати јакіј повстајучиј в нас сумнів; коли цікавиј натураліст вставит в улиј скльане віконце, јего замажут; коли дльа својіх досьлідів вијме замазане скло, то в улију зачнесья неспокіј при перших промінях сьвітла; трутні товпа-

ми побіжат до отвору старајучсьє закрити го своїми власними тілами; робучі полетять за мазеју і зачнут заклијувати; в улију підојмесьа шум, і давниј порьа-док настане аж тоді, коли настане давна пітьма.

Но коли постерігач буде раз у раз прочишчувати отвір, заклијаніј робучими и затиканіј трутньами, коли сьвітло не буде вступатисьа з улија, хоть протів него будут всі стани пчольачого царства, то все помалу піде в розлад. Робучі перестајут робити, починајут догадуватисьа, шчо всьа јіх робота јде на користь упрівільејованојі верстви. Вони перестајут будувати крижки, не кормјат червачків, не звертајут уваги на царицьу. Јіх гомін сильнішаје; вони збирајутсьа в кучки і мовби-то радьат о чимось, на великіј страх торисів - трутнів *) і на крайне невдоволенье цариці, котріј починаје дольгати голод і самота. Робітниці вилітајут, правда, — але вертајут без меду, бо кожда сама зјідаје здобуте добро; в кінци богато робітниць цівком покидаје улиј, і починајут жити на волі, серед цьвітучојі природи, зовсім јак јім хочесьа. Царицьа вмираје з голоду; трутні розлазятьсьа, червачки здихајут, і тільки стіни опустілого улија сьвідчат о недавнім істнованью держави чи там стада. Робучі за те вживајут житья, на кілько лиш можут при своїм каліцтві: гуляјут в теплім, вольнім воздусі, вганьяјут понад цьвітучими лугами ј полями, ушывајутсьа медом і волеју, досита најдајутсьа цьвіткового порошоку, і в кінци, натішившись до схочу, вмирајут, јак жили — свобідними горожанами звірьачого сьвіта. Дејакі с тих анархістів кајутсьа

*) Ториси — се партія аристократична в Англії; противники јіх віги, партія демократична. (Пр. пер.)

часом своїх гріхів, трібујут пристати до якої другої держави, замешкати в другім улију і приняти на себе ті самі обовязки, які їм доводилось вперед виконувати. Но до улија чужих не приймајут; свої зараз пізнајут чужого і гоньат його вон, а коли він упертиј, убивајут його і викидајут бездушне тіло за границі свого царства. Чи сьа хінська ненависть пчл протів чужосільних основана на економічним чи політичним вирахованью, досить тьажко допевнитись. Чи вони бојатсьа, шчоб новиј пријмак не објідав їх без потреби, чи шчоб не почав проповідати протів-конституційні засади, сего шче вчені пчольарі не вислідили. Але будь шчо будь, того не мож заперечити, шчо: 1) птьма конче потрібна дльа спокою і гаразду громадського житья в улију, а 2) пчолі відказавшись від предківського ладу, не вміјут виробити собі другого, а починајут жити цівком на окремішки; таке житье при деяких добрих боках, маје бесперечно свої чисто практичні хиби. Робучі пчолі вміјут працьувати і боронити своје товариство від вишних ворогів; но почин до тої роботи, до тої оборони дајесьа їм з гори, такими істотами, котрі самі не годни ні працьувати ні боротисьа. В улију поділ праці дивовижниј: одні працьујут, другі їдьат і плодятьсьа. Без такого поділу праці, здајесь, вигиблаб усьа порода, бо хто працьује, тој не спосібниј родити діти, а хто діти родит, тој не вміје робити. Пчолі очевидно поцсовані тим природним суспільним ладом; простиј льуд, то сконці— а природні родові чинности становјат прівільеј одної особи. Ні старинниј Єгипет, ні давна Індія не доходили до такого різкого кастового розділу; навіть парії могли женитисьа і мати діти; хіба лиш теперішна Англіја при шчо раз то більшім зрості льудности діјде до того, шчо женитьба буде прівільејом деяких осіб

і станів, і шчо пролетаріям без кута, без хати та без кусника хліба, буде правом заказано зноситися з жінками і плодити потомство. Мимиходом не завадит примітити, шчо Джон Стюарт Міль розбирає се питање англійського життя в знаменитій своїй книжці „On liberty“; він, найбільший індивідуаліст нашого часу, маже від разу признає суспільности право надзору над женитьбами і заказу таких подружь, котрі могли би наплодити немајучих горожан і через те вменьшити робітницьку плату. Від подібної гадки до оправданья товариського устроју пчіл — не дуже далеко; но на честь чоловікови мож виповісти таку надіју, шчо подібне право ніколи не пријмесьа і не вкоренитьса; кождий бідак борше рішитсьа вмерти, ніж позволит зробити с себе робучого скопцьа, шчо жије на то, шчоб служити підвалиноју дльа не знати якого „товариського устроју“. Деякі природознавці зовсім роспливаютьса над розумом пчіл і тоју їх ніби то дуже хорошоју вдачеју — жити в товаристві других істот; але міні здаєсь, шчо дивуватись радше тіј їх безмірній сьліпоті, шчо вони, самі заниділі і окалічілі, систематично окалічујут других, через шчо вони враз і отупілі жертви і безмисні каті.

III.

От вже шчелини замазані, темнота запанувала; державна машина починаје своју роботу. В перід вьсього робучі берутьса будувати крижки, шестистінні воскові кліточки однакої величини, однакої форми і однакої будови. Ту не тра творчости, особистої думки, оригінального таланту. Кожда пчола вміје будувати ті кліточки і знаје, як повинні бути розмі-

шчені різні будинки. Для робучих пчіл будують самі маленькі клітки; для трутнів більші, а для цариці виходить на збудованьє клітки тільки воску, кілько вистало б на 150 робітницьких комірок. Будівничі не спорять між собою о плані будучих будинків; всьо давно вже знане кождіј пчолі; ніщо мучитисья над проєктами, і коби лиш було темно і тихо, всьо піде як з маслом, бо ідеја констїтуції вжиласья в тіло і кров робучої верстви, з усіми найменшими фактичними дрібницями.

Трутні знають добре свої клясові привілеї; вони не помагають працювати маїстрам і вилітають в горьаче полудне з улија, не затим, щоб принести на загальній хосен меду, а за тим, шчоб в повнім почутьї своєї вишчости напхати собі черево цьвітовим порошком. А за тої час робучі пчолы шість або вісім разів денно вилітають з улија, і за кождіј раз вертають домів обладовані медом на ніжках і в череві; весь принесеній мід, а бодаї більша його половина їде на страву для цариці, трутнів і червачків; собіж робуча пчола лишає саме тільки, кілько конечно треба для піддержанья життя ї робучої сили.

Трутні — самці снуютьсья довкола цариці, їдиної саміці на весь улиї, і стараютьсья по можности заслужити на її ласку; вони тиенутьсья круг неї, лижут і чистять її, надскакують її з глибоким ушанованьєм, оден поперед другого спішат виразити її своє безграничне привязаньє або, як до пори, своју горьачу лубов; але с тим всім жиють між собою в добрії злагоді, дякувати їх супокійній, лїнївій вдачі і недостачи того забїжчого жала, яким узброєні робучі пчолы.

Цариця не буває глухоју на ті горьачі, лубовні осьвідчини; серце не камінь; при тим же у неї шче важне завданьє, — росплодити ціле будуче поколїньє

свого народу, — і вона з благородним запалом бересь до роботи. В тій праці дльа добра суспільности помагає її шість сот трутнів; і ось при їх сумлінній помочи несе царицьа на день до 200 яйечок, а в півтора або в два місьаці зможе знести до 12.000. Рано, коли ще лінивї трутни спїят, а робучї вже порозлітались на роботу, виходит царицьа зі своєїї клітки, в супроводї десяти або дванаїцяти служинць — робїтниць. „Поважно, каже Окен, проходить вона коло наповнених комірок і стає, коли товаришки покажут її порожну кліточку; вперїд запихає в нью свою голову, шчоб переконатись, чи добре вона уладжена як треба, потїм обертаєсь задом — і в ту важну хвилю товаришки жеї збирајутсьа круг неї густою јурбоју, шчоб заслонити її від цікавих очеј. Коли в тій хвили царицьа завважає, шчо на нью відки там дивитсьа натуралїст, проїде мимо кліточки, не поклавши яйцьа, глибоко ображена в своїї жіночії встидливости; колиж круг неї тихо і темно, спускає в кліточку задню часть свого тіла і на дні покажесьа сејчас біле подовгасте яйечко.“ Царицьа несе так пїять яйечок і відтак спочиває кілька хвиль; жеї окружає шчира прислуга, облизує її всьо тіло, очищує крильцьа, а в кінци підносит її на кінчику вусика капльу најліпшого меду.

За три дни з яйечок вилазят маленькі білі червачки с твердою подовгастою головкою, но без ніг; ті новонародженї істоти зовсім негодні старатисьа о себе і робучї пчолї берут їх цївком на себе, бо ані царицьа ані трутни не звертајут на них најменчој уваги. Мамки с поміж робучих приладжујут с цвітowego порошку і меду кашку, і тоју кашкою кормјат червачків, заховујучи однако велику ріжницьу між кормом, котрим гостьат будучих цариць і благородних трутнів. Червачки робучих пчлїл кормјатсьа через

п'ять день, а червачки трутнів троха довше. По тім часі мамки заліцують кліточки воском, і червачок починає перемінюватись в почварку, т. ј. основується тканиною (коконом) с тонких ниток подібних до шовку. В коконі розвивається повна комаха, і скоро то сталося, пчола вилазит іс свежі халабудки, прогризає кокон, проломує воскову накривку і виходит на божиї світ јако пролетар або цариця.

Розвиток трутня від хвилі знесеня јајця до виходу с кокона триває 24 день; розвиток робучої пчоли — 20 день, а цариця може вже за 16 день прийняти на себе державні клопоти, і вважати себе цівком повнолітною і повноправною. Діло в тім, шчо пчольача цариця не потребує так високого фізичного а заразом і духового розвитку јак робуча пчола. Вся діяльність цариці ограничується на родових функціях і вона не потребує ні сили мушкулів, ні спосібности мислення; јїј не пријдєсь ні будувати крижки, ні літати на далекі виправи, ні збирати с цвєтів мід і пахучий порошок; јејі діло — кохатись с трун'ями, не потребуючи навіть відбивати јїх у противниць, та складати јајця, не старајучись навіть о дальшу долю своїх будучих потомків. Јејі народ сам гаразд знає своје діло, і вся державна машина јде јак с'я належит, не потребуючи, шчоб вона мішалась до нејі, і навіть не допускајучи јї до того. Шчоби занпмати гонорове місце, не звязане з ніякими обовязками, шчоби вживати утіх жит'я, не знајучи, јакојі ціни стојат ті утіхи, не тра великого розуму, — томуто ј не дивно, шчо розвиток пчольачојі матки або цариці відбувається швидше, ніж розвиток робучојі пчоли. Особа цариці не маје ніякого вліян'я на діла улија; пчоли шануют царицьу јак уособлене тојі ідејі, котра удержує јїх в горожаньскім товаристві і не даје јїм розлазитись;

але пчолам бајдуже, чи їх цариця буде недвижимим і несвідущим јаєчком, чи најјаснішим червачком, або сијачоју почвароју. Коли б нагла смерть перервала державні клопоти дорослої цариці, то народ в улију не пошав би в сумішку; прольетарії, шчо становјат властиву силу пчольачого товариства, знајут, шчо в јаєчках або в коконах је дорастајучі цариці, — і спокійні о будучність улија робјат своју звичајну роботу, немов і не сталось нічо особливе.

Але спитајете, чому трутні, котрих діјальність так ограничена, јак і діјальність цариці, котрих духові спосібности крајне нікчемні, — чому ті трутні так довго розвивајутся? Фохт објасњује се фізичноју завјалостју, лежачоју в природі трутнів; вічно ліниви, пусті, не годні ні робити ні старатись о шчо небудь, розвивајутся вони повільніше і лінивіше, јак другі пчоли; навіть зародок трутнів заражениј тоју панськоју непроворностју і оспалостју, котра ціхује кождиј поступок упрівільєованої верстви пчольачої держави.

IV.

У пчіл нема сталого вієска; кождиј прольетар маје при собі оружје і вміје з ним обходитись; кождиј војак тої національної гвардії переньатиј патріотичним чутъем, котре пројавляєсья в смертельній ненависти до чмелів, ос, і навіть пчіл других улијів; біда неосторожному або зухвалому чужинцеві, котриј задумаје влетіти до улија; на нього кинутся сотні робучих пчіл с шчипцями та жалами; јого набеспечно забјут, а тіло јего на страх другим викинут за границю улија. В однім улију буваје до 20.000 робучих пчіл, а прецінь пчоли не помильатся і не допущат

в свії улиї нікого с чужого улија. Чи влітаючі пчоли мајут які умовлені знаки, по котрих јіх пізнајут сторожі при очках улија, — не знати, по се певна річ, шчо мешканці двох сусідних улијів не можут відвідувати одні других і шчо кождиј улиј мов Хіни уперто закриваје свої домашні справи перед посторонним оком. Але је спосіб знишчити сусідську ненависть між пчолами різних улијів; треба јіх тільки повкидати всіх у воду; пчоли оголомшіјут і стратъат памјать; пісьля сього јіх повинимати і покласти на сонце. Мало помалу вони обсихајут і приходъат до себе; втопленники починајут рухатись, простъагајут ніжки и крильця, і старајутся помагати своїм товаришам, шчо шче не проснулись з довгого завмертъя. По тім загальнім нешчастью національне ворогованье забуте і пчіл з двох улијів мож посадити в оден, а вони спільними силами возъмутся до будованья крижок і годівлі молодого поколінья. О кілька знајем, вода вилічује тільки пчіл з національного роздору; чи моглаб вона так чудесно skutкувати також і на горожан двох неприязних держав, того не мож допевно сказати за дља недостачі проб, на котрих би мож опертись. Але, сказати по правді, і на пчіл вода skutкује так гарно лиш тоді, коли з одного улија вбити царицьу; но коли кинемо обі цариці в воду, то вони, скоро лиш пријдут до себе, так сејчас і почнут на ново ворогувати с собою; до кождој пристане товпа робучих, і сильніјша партія вижене слабшу з улија і по тіј битві давне ворогованье знов зачнесья з новоју силоју і триватиме аж до новој купелі. Німці в дејаких відносинах похожі на пчіл; в Німеччині у себе дома вони найбільш піддержујут дрібні, місцеві справи віддільних держав. Крајане Баваріјі, Віртембергу, Бадену, ГанOVERу, якого небудь Ліпне · Шаумбургa або Гогенцольберн · Зигмарингена

гледьат оден на одного як на чужинців, і розправляють кождий про себе о віддільній вітчизні і о своїм окремім патріотизмі; но тіж горожане різних німецьких улиїв їдут за море, поселяютьсья в Американських Штатах, і ту починають добачати, шчо у них одна бе-сіда, однакі привички і погляди, ба навіть, шчо між ними је богато дечого спільного, шчо всі вони Німці і можуть лубитисья, не звертаючи уваги на різні граничні спори та династичні противенства своїх нај-ясніших монаршенъат по тамтім боці океану. Переїзд через Атлантиккї океан, як видно, то само дльа них, шчо доброчинна купіль дльа пчїл.

Головна і маїже виключна цїль діяльности робу-чих пчїл, се вихованье молодого поколінья. Шчо вони поважають особу цариці, шчо терпїят пажирливість трутнів, се мож тим вияснити, шчо в царици бачут єдину своју надїю, будущу матір вєсього потомства, а на трутнів глядять як на конечних помічників, а чер-ез те, як на конечне зло, без котрого не може дер-жатисья їх державнїй лад. Мамки, вибрані є поміж пчїл, дізнають загального поважанья; вони не потребу-ють вилїтати з улиїа і добувати собі їду; їх кормит держава; другі пчолї поважають їх, ходьат коло них, не зважаючи на їх фізичну немїч і слабїсть. Коли погльанемо на лудеї і подумаємо о значїнью учителя в державї, в сусїпльности і родинї, то нам приїдєсья признати, шчо пчолї лїпше від нас понимають важнїсть вихованья. Но і нам не сьлїд за богато уноситисья над чеснотами пчїл; подумайте собі, шчо ви жиєте на бі-лім сьвіті лиш на те, шчооби виховувати вашого сина; ваш син жиє лиш на те, шчооби виховувати вашого внука, і т. д.; кожде осїбне поколїнье є початку гото-виться до житья, а потїм готовит до нього других; а колиж жити? І по шчоож готовити других до того,

с чого їм не буде ніякого хісна? Пчоли дуже добре роб'ят, шчо звертајут велику увагу на добро молодого поколіньа, але оскопльати себе дльа свого потомства, і то лиш на те, шщоб і те потомство відтак і собіж оскопльало себе дльа будучого поколіньа, се — не знају як вам, але міні видајесь дуже огидним, і в тім згльаді ми льуде такој не такі дурні як пчоли. А зі всього најсьмішніјше в житьу пчїл ось шчо: вони, бачитсьа, гадајут, шчо јїх саможертвованье велике і піднесе, шчо вони жертвујут самих себе дльа шчастья і роскоші других, а на ділі воно виходит так, шчо з јїх праці, больу і клопотів користајут тільки трутні, матка, т. ј. сама непотрібна, пуста і несумлінна часть јїх суспільности. Здајесь, шчо ідеалізм і пуста доктринеріја, сьліпа на факти правдивого житья, — се сильно росширені болісти, а чоловік, вважајучиј ті болісти найбільшим признаком својејї породи, може і повинен признати јїх істнованье навіть у дрібних комах. Здајесь, шчо ј пчола, як Пльатон і Гегель, творит собі сьвітовіј систем, в котрім сама вона — осередок усеґо сьвіта; між тим, тратьачи час на таку поважну забавку і лігајучи в безграничних сферах „абстрактнојї мисли“ подібно до наших великих філѡзофів, вона не бачит або не хоче бачити того, шчо у нејї крадут мід добутиј јејї власним трудом і систематично окалічујут јејї родові органи. А коли припадково побачит усьу тоту погань, тоді напруґо рванесьа з нејї; але ідеалізм, або, шчо на одно виґде, непорадність не дасть јїј довести діла до кінцьа і по кількох мало значучих „бунтаціјах“ пчольачіј сьвіт знов втьагајесьа в давне јармо і дебеліје в давнім вузкогльадстві.

V.

Цариця пчольачого царства дуже добродушна і лагідна, доки жиє одна в улиу т. j. доки у неї нема або доки не надієся противниці. Jeї жіноча м'якість пројавляєся в приязнім барашковану с трутнями і в супокійній повазі, з якою примає і від остатного прольетаріја зајавленъя вірнопідданства виражені в капельках меду. Добродушність цариці навіть тоді не змінюєсь, коли вона стикаєся з најгіршим визискувачем пчольачого сьвіта, с чоловіком. Царицю сьміло мож брати в руку, гладити і пестити, не боїчися jeї жала. Опіраючися на тім давні висьлідники думали навіть, шчо у цариці зовсім нема жала, і шчо вона, jako пануюча особа, лишає своїм підданим тој обовязок — відбивати ворогів і карати нарушителей державного супокою. І справді по најбільшій части воно так је, але в житу цариці бувајут і такі хвилі, в котрих намјетність перемагає вимоги етїкети, заглушує гoлoс морального чутъя, і з лагідної, поважно-супокійної та ніжної істоти робит якусь леді Макбет, Медеју, одним словом, шчось такого, шчо стрічаєся хіба в до дна попсутіј лудьскіј природі. Біда, коли цариця пічне бојатися о своје царство, біда, коли видит або передчуває противницю. Двом царицям, як двом сонцям, не всидітися на однім небі; вони ненавидьат одна другу, бо вони і властолюбні монархині і зальотні жінки; кожда на своїм становищи лубит дві најважнїші річи: вірнопідданство прольетаріјів і лицарську лубов лордів — трутнів. І прольетаріјі і трутні повинні належати нероздільно до неї; одні становјат матеріјальну опору jeї панованъя, другі творјат jeї гарем, в котрім вона ушчасливлює раз сего, раз того. Таким робом всьо јде су-

покірно, на обопільну радість підданих і монархині, прольетаріїв і льордів... Аж ту нараз доходить до царициного двора вість, котра більше або менче пуджає і бентежит усіх; правда, в ній нема нічо нежданого, а прецінь вона зворушує до глибини всі серця. Що сталось? Проста річ: одна почварка перемінилась в пчолу-царицьку і прогризає воскову затичку своєї комірки; робуча пчола, шчо сторожит її комірку, доносить куди слід о тім випадку, і тотя відомість розходитьсь швидко мов блискавка по најдальших кутах пчольачого царства. Починаютьсь розговори та наради. Молоді, недосвіджені пчоли проявляють лиш цікавість і тривожну радість; старі прольетарії, шчо виділи в своїм віку і горе і радість, державні перевороти і страшні забійства, ждуть, шчо с того виjde, і радятьсь між собою, не знаючи, шчо ту почати. Між старою а молодю царицею конечно приjde до біжки; котраж переможе? і с котрою їм тримати? Чи с тою монархинею, котрі вони служили так шчиро і вірно, і від котрої діставали в надгороду тільки прихильних поглядів, — чи с тим молодим сотворінєм, шчо вросло на їх руках, викормилось їх старанєм, виплекане їх любовю?

Поки добродушні робітницї роздумують і вагуютьсь, стара царицька рішаєсь швидко на діло. В супроводі своєї прислуги і трутнів вона спішно підходить ід клітці, круг котрої вже стовпились робучі ждучи нетерпливо але покірно розв'язки сеї грізної події. Не любов до приходьчої на світ доньки приводить стару царицьку до її коліски; вона підходить тому, бо видить в своїй доньці небезпечну противницю; в ній відзиваєсь заздрість женщини і властолюбної монархині; вона роздразнена, — се видко по приспіненім ході, по різких рухах, і по неувазі, з якою

вона проходить мимо громади, шчо зібралася довкола важної комірки. Робучі пчоли чујут, шчо буде јакесь лихо; молоді прольетаріјі, ровесники молодожі цариці, мимохіть товпјатся до јејі дому, і немов старајутся загородити јејі матери доступ до молоденькојі істоти. Стара хоче пројти поміж них, но јејі не пускајут; коли јіј удасться перемочи јіх опір, тоді вона підходить до самојі клітки, запускає в нју своје жало і вбиває своју дитину, шчо не встигла шче і гльанути на біліј сьвіт і зазнати радощів життя.

Но најчастіше переважајут добродушні робучі; јім удаєсь стримати розльучену царицьу, і розгнівана пані в безсильній розпущі не знаје шчо ј робити; вона не слухає уцитькуванья, гадаје, шчо панованье јејі на віки прошало, і починає без ціли бігати по улију. Діло кінчитьсь тим, шчо царицьа-мати враз зі своїми вірними товаришками і лубими трутнями покидає улиј і летит шукати шчастья в сині простори, в јакє небудь природне дупло або в штучній улиј. Між тим молода царицьа виходит зі својејі клітки у всіј чарујучіј сьвіжости раннојі молодости, і не знаје навіть, з јакого небеспеченьства вивело јіјі самопожертвованье і вірність добродушних робучих. Јејі окружајут пчоли, шчо лишились при ній і перше вражінье с пчольачого життя, јакє вона получає, се — упоєнье тріумфом і властју, јаку вона осягнула не кинувши навіть одним пальцем. Вона огльадаєсьа круг себе, бачит своју висшість над окружајучими јіјі льордами і прольетаріјами, і бојазко питає себе, чи лиш вона буде користуватись тим блеском власти і пошани, јакоју јіјі окружено від першојі хвилі јејі сьвідомого життя. — В молодіј царици на диво швидко родьатся і розвивајутся ті самі інстинкти, јакі поперли царицьу-матір — пірватись на житьє доньки, а потім довели јіјі до втечі з улија

ураз із жеї прихильниками; молода цариця оглядає всі свої волости, підходить до всіх кліточок, в котрих розвивується жеї молодші сестри, проколює їх своїм їдким жалом, і тим вбиває всіх пізніших цариць, щоб не дїждатися противниці і не ділити ні с ким панованья. Іноді лучиться, що дві молоді цариці разом вилізут зі своїх кліточок; тоді старіє цариці і не в думці вбивати їх; вона чим скоріє збирає круг себе купку старих вірників і лубих льордів-трутнів і з ними влітає на нову селидбу. А молоді цариці, розумієсь, не можуть разом жити; својацтво в кут, коли їде о панованье; одна з них мусит згинуті, бо ні одна не схоче добровільно вступитись і заложити нову осаду; ні робучі, ні трутні не мішаються до боротьби двох цариць; спір о панованье обходить тільки дві особи і рішаєсь між ними поєдинком, в котрім нікотре не просит і не дає пощаді. Противниці підходять одна до одніє, хапаються щипцями, намагаються скалічити одна одну в шию, голову і ноги; обі трипочут крилами, щоб заглушити противницю; обі дупцаються головами, силітаються ніжками і шукають пригожої хвилі, щоб проколоти ворога їдовитим жалом. Вони цілять в отверті місця між роговистими перстенями, що хоронять груди і черево; шиє, перевязка між грудьми а задноє частю тіла тож лехко можуть бути проколені, і на всі ті части справляють борючі матки свої удари. Нарешті поєдинок кінчиться трагічно; смертоносне ружье трафляє; гаразд ранена цариця паде; конанье не довге, — а щаслива побідителька в пориві гордої радості глумиться над трупом убитої сестри. Тепер вона одна — панеє уліє; робучі окружають її, признають жеї панованье, але їх прихильність зразу досить слаба. Аджеж молода цариця допустилася вже цілого ряду переступств,

а не зробила шче доси ніякого доброго діла. Робучі бачили, з якою жорстокою твердістю вона знищила шче в колісці своїх сподіваних противниць, тих самих невинних дітей, котрих вони, робучі, плекали і кормили; вони бачили як невиможливо була цариця в поєдинку зі своєю ровесницею — сестрою; все се відбулось в їх очах, но доси шче ніхто з них не може вгадати, яку користь молода цариця може принести їх улиюви. Jeї лагідність, правосудье, а најголовніше, jeї плодовитість до тої хвилі цівком шче не знані робучим. Тому то якиєсь важкиє сумнів сковує порива їх щирости; вони кланьяються цариці якимось холодним і здержаним уклоном, в котрім мож почути невисказане питање: шчо с того буде? — Но льордам - трутням не до сумнівів; вони бачут тільки особу цариці, а скоро спори о наслідье трону скінчені, вони оден навперед другого спішат виразити своє глибоке привязанье. Вони оглушуют jeї підхлібним гомоном, лизут її спину, голову і ноги, очишчуют її своїми щіточками крильця і шчупальці, розмовляют з нею живою мімічною бесідою, словом, вони скорі і енергічні, зовсім не то, шчо звичајно. Цариці спершу видаєсья дуже дивним увесь тој придворниј балет. Мов тота непорочна Јелисавета англійська, молода цариця холодно а навіть с певним обуреньем відпихає ті горьачі, а часто навіть надто сьмілі льубощі двораків трутнів. Іноді її приходит на думку взятисья до јідовитого жала, шчо б розігнати ту блискучу товпу лизунів і льубовників. Но звісно, житье поволеньки рохитає кожного: будьатсья намјетности одна за другою; за властольубством, шчо пројавилось у молодожі цариці рядом кровавих проступків, пробуджуєсь чулість; з дівчини стає невіста; недосьвіджена, ніжна і встидлива істота починає вгадувати ту повноту

нервової роскоши, яку дає життє; трутні отрутують її невідступними прозьбами, благають її то несміло і з далека, то намітно і горьачо...

Серце не камінь; цариця даєсь намовити, значує придворній празник, і оточена веселою гамірною журбою трупів, вилітає з ули, щоб порадуватись на свіжій повітрі, серед пахучих цвітів, на сусідніх полянах, лугах і долинах. Єлисавета знаходить свого Лейстера. Що дієсь на придворних баллах і пікніках пчольачого царства — того вам не скаже ні оден натураліст. Ніхто не в силі допантувати кількадесять пчол, що вилітали з ули для забави і потіхи. Звичайному смертникові недоступні сердечні таїни цариці; цвіти, серед котрих бенькетували трутні з молодією царицею, мовчать так само, як і старі, відвічні дерева версальського *parc-aux-cerfs*. Мож догадуватись, що цариця на тих бенькетах доволі годить собі, бо в ули вона вертає втомлена, зім'ята і запорошена. Чи лиш оден трутень доступає їй ласки, чи багато щасливців розділюють між собою сьу превелику честь, се тож лишаєсь незвісним, як для чоловіка, так і для маси горожан пчольачого царства. Впрочім горожанам про те і байдуже; на трупів, як і вперед, звертають вони дуже мало уваги; цариці оказують всякі ніжності і пошану. В самій особі цариці, в її характері вони, розумієсь, не могли замітити нічого надто потішаючого. Жорстокість, яку вона оказала вбиваючи своїх будучих противниць, тепер переїшла в безграничний порив чужості. Чи чужість вважаєсь великою чеснотою в моральнім кодексі пчол — не знають; допевно звісне лиш то, що сьа чеснота між ними вельми рідка, бо на 20.000 самців, що творять головну масу населення в ули, є тільки одна обдарена сею чеснотою, і вона іменно

је осередком, коло котрого вертиться всьа діяльність улија. Очевидно пчолы обожајут творчу силу природи: в тім згляді вони сходьатся с колишніми народами передної Азії; у них цариця улија то само, шчо у Вавилоньан і Ассиріян була богинья Астарты — образ жіночої плodyчої сили. Впрочім релігія пчыл велит їм кланьатись не фантастичному образи, в котриј прибрана якась абстрактна ідеја, а правдивіј, живіј особи; та їх релігія тісно звязана з ідејеју держави і становит головну підпору того суспільного ладу, котриј вони в своїј нерозвитости вважајут коначним дьла щасливого життя. Їх цариця — то щось ніби Далај-Льама*); жејі вважајут предметом конечно потрібним; особа жејі сьвјата і нетикальна; кождиј жејі підданиј, будь він і најбіднішиј прольетар, вважаје сьвјатим обовязком і найбільшоју приємністю принести жеј жертву, т. ј. вертајучи в улиј с польовој роботы, почесувати жејі каплеју најчистішого, најсолодшого меду. Се не робитьа з вирахуваньа ані з лизуньства, а с простодушного релігіјного чутья. Прольетар глядит на своју царицу, як на висшу істоту, і зовсім справедливо! Цариця шчо день в його очох робит такі чуда, перед котрими хотья-нехотья замовкне і најупертішиј сумнів; вона шчо день несе яйця, т. ј. без туду повнит таку роботу, до якојі не годен ніхто с поміж усіх тисьяч обивателів улија. Кождого дньа вона плодит зо 200 істот мајже таких як сама, і се триваје не тиждень, не два, а цілих два місяці. Цариця творит, а прольетаріјі лише

*) Далај-Льама — головніј жрець тибетанських буддистів і намістник Будди на землі, щось подібне до папи римського у католиків. (Прим. перев.)

праць у ю т; якжеж ту прольетаріям не впасти на лице і не признати всьу жеї велич і всьу своју неміч. Ніякіј скептицизм не устоїт протів таких очевидних і так часто повторюјучихся доказів; скептиків в пчольачім царстві нема, бо ј свравді, по шчо терпіти в гаразд уладженім товаристві таких неспокоїних і неблагонаміренних льудеј. Коли царица вертаје в улиј по першім бенкеті, прольетарії починајут в ньу вірити; вони чујут наперед, шчо тота прогулька стане почином до великих подіј; вони знајут, шчо царица швидко почне дбати о приріст льудности і за то, видьачи в ніј будущу матір молодого поколінья, починајут дбати о жеї здоровје і супокіј, починајут зајавляти јїй сердечніше поважанье і шциру, хоть і дуже вірнощдданьчу прихильність. Робучі товпјатся круг неї, с тріумфом обносят по улију, дижут і чистьят шчіточками, годујут з власних вусиків і оголошујут всім веселу вістку: „милостива наша монархинья зволіли одружитись з одним благородним льордом.“ Говорьачи „одружитись“ не додајут слова „по закону,“ бо у пчіл кожде доконане подружье вважається природним, а через те ј законним. Імја шчасливого вибранца, або шчасливих вибранців теж не згадується; до них усім бајдуже; пчоли служат справі, а не особам; дльа них важна сама подіја, а не ближчі обставини.

Звичайніј хід діла в улију, рівніј, супокіјніј і правильніј, мов хід добре накрученого годинника, іноді нарушується неприємними злучајами. Царица, мимо свого виїмкового положінья, мимо чудової сили, јакоју јї обдарила всещчедра природа, підлагаје таким самим законам, як і всі прості смертніки. Вона може так як і кождиј најнужденнішиј жеї підданиј заболіти, вмерти, лишити в беспомічнім сирітстві свіј улиј в таку хви-

лю, коли йому найбільше треба жеї загально-пожиточних трудів. Жеї може збавити віку долонеју або прутиком першиј ліпшиј свавільниј хлопець, котрому то і в голову не приђе, шчо жего удар стьагаје на цілиј народ, або бодај на ціле місто всі страшні наслідки і тривоги безцарства. Коли небіжка царицьа встигла вже знести такі јајечка, с котрих вијдут с часом нові цариці, то ніяких тривог не буваје, все jde давним порядком, всьуди кіпит давна діяльність, і властивоју царицеју вважаєсьа најстарше јајечко, најстаршиј червачок, або најстарша почварка; сьа номінальна царицьа звичајно стаје правдивоју царицеју, бо встигаје викльуватись раньше своїх молодших сестер, і перерізати всіх жіх, через шчо забираје весь улиј в своїі руки. Не мож навіть сказати, шчоб пчолам було тоді дуже лихо, коли у них царицеју јајечко або почварка; ні јајечко ні почварка не просьат жісти і через те розходи еусшільні очевидно меньші; робучі вертајучи с поля јідьат самі ті најліпші каплі меду, які звичајно в превеликіј набожности складали в жертву своїј монархини, — ну, і, значитсьа, робучим благодать! Але жіх набожність сильніjšа, ніж вирахованье і голос здорового розуму; вони ждуть нетерпливо, коли јавитсьа нова царицьа і витајут жеї радісним гамором.

Колиж небіжка царицьа встигла нанести лиш таких јајець, с котрих вилізут самі робучі червачки, — то весь улиј заворушуєсь. Треба будь шчо будь спасти монархічні і релігійні основи; окрім приньятих здавна засад, осьвјачених тисьачолітним істнованьем, пчолы не знајут житья і не видьат ратунку. Цариці нема, — заступити жеї нікому, — шчо ж робити? Лишаєсьа тільки одно, — стрібувати, чи не мож би старанним заходом, добірною поживоју і невсипними стараньями ублагороднити плъебејську натуру простих

яјечок, — чи не мож би розвити в будушчих червачках ту чудову силу, котра творит подібні собі істоти, і котру обожали в давній своїй цариці простодушні обивателі улија? Сејчас в улију беруться сквапно до роботи. Довкола тої комірки, де лежить шчасливе јајечко, шчо має статись царицеју, вальат стіни і прочишчујут місце, ладыат обширну хату, і червачок, шчо вилізе з јајечка, починаје вживати тої вигоди і того достатку, обширного простору і чистоти, які конечно потрібні дльа належного розвитку родових нарьадів. Шчоб цівком забеспечитись в разі смерти такого вибраного червачка, робучі робјат то само с кількома јајечками, так шчо рівночасно підрастаје кілька цариць, котрі опісьля з оружьем в руках будут боротись між собою о панованье над улијем.

Домашна віна цариць не шкідна дльа улија, бо кінчїться појединком, до котрого робучі і трутні зовсім не мішајуться. Скоро јно с почварки викльујесь царицьа, котріј з разу було суджено бути простоју робітницеју, сејчас вона починаје пројавльати ті самі наклїнности, шчо јејі попередниці; вона так само боресьа на житье і смерть с противницеју, јак лиш така покажесьа, і однаково мордује в зароді вьсо, шчо може статись шкодливим дльа јејі неограниченого панованья. Відтак так само приймаје лубошчі трутнів, справльаје баль, іде замуж, і житье в улију котїться давним порядком.

Шчоли јакось мимоволі понимајут вьсоу важність матерїјальних вимінок; шчоб розвити в молодїј істоті звїсні наклїнности, шчоб вшчепити в ньо такі прикмети, јакїх јїј тре буде в житью, — вони зачинајут годувати јејі відповідноју поживоју, дајут јїј обширне, вигідне помешканье, старајуться о чистоту, — і ціль осягнена: зі скромного, працьовитого, безнамјетного а

добродушного прольетара робитсьа горда, властольубна, жорстока дльа всіх противниць царицьа, зовсім негодна до роботи, но за то безмірно плодовита і дуже ласа на чулі роскоші. При своїм тверезім сьвітогляді пчолы могли би поробити великі відкритья на поли природничих наук, но шчо ж, коли журба о шчоденній хлїб займає всі живі сили мисльаких пчїл; у них нема ні учених, ні академії, ні університетів, нема навіть завязків літератури і поезії. Вони не робят навіть простих виводів с тих фактів, які раз у раз стоїат перед їх очима, не вмїют роздумати от хоть би таку думку: „Адже робучий червачок може стати царицьею, скоро лиш вигодувати го порьядно і сито, — значит — царицьа то само шчо ї робуча пчола, тїлько шчо гарнійше годована і повнійше розвита; чомуж не годувати всіх однако, шчоб всі могли однако вживати житья і плодити дїтеї?“ До сього простого закльученья пчола ніяк не може діїти, — здаєсьа тому, шчо спїшна робота не дає її часу пофільзофувати. „Працьа, то узда“, — сказав Гізó в 30-тих роках нашого столїтьа і, здаєсьа, єго слово звернене до французьких робїтників, мож приложити не лиш до льудеї, а ї до комах. Задавленї працьею, шчо не дає їм ні віддихнути ні відпочити від самого уродженья, прольетарїї пчольачого царства не видумуїют соціяльних теорїї, не задумуїутьсьа над значїнем житья, і лад улиїа зїстає незмінїї і нерухомїї. Руху мисли нема; трївалоїа поступу не видно; ні оден обичаї, ні одна встанова не переживаєсь і не замїнуєсь новоїу. Но супокїї в улиїу лиш доти трїває, доки довкола пишаїутьсьа цвьїтучї луги, де тїсьачі пчїл можут находити собї шчоднья богату добич. Як тїлько настане осїнна слота, як польовї цвьїти зївїанут і опадут, тоді мешканці улиїа почуваїут непокїї; інтереси трутнїв приходьат в суперечку

з інтересами прольетаріјів, і тота суперечка доводит до страшнојі, кривавојі розв'язки, котра јасно вказује непригідність тојі конститущіі, јакоју правльатся пчоли.

VI.

Не завадит примітити, шчо запаси меду, јакі тілько је в улију, належат до робучих пціл, котрі пильно пантрујут својі власности і не дајут нікому, будь він хто будь, загарбати свіј господарський здобуток. На се ніхто ј не важится, поки шче околичні луги покриті цвѣтами; трутні сьнідајут і обідајут по за улијом. Но коли настане осінь, то таке житє неможливе; навіть робучі пчоли вертајут частенько в улиј с порожним черевом і не приносят на ніжках ні меду, ні цвѣтового порошку; благородні трутні, тьажкі до надто великого руху, не лубјат літати далеко від рідного улија і не находьат уже поживи; покрутившись по над зжовклоју травоју, вертајут до мів голодні і маркітні. Тоді в улију починається гармідер, котріј дльа лішшојі јасности мож назвати нарадами і розмовами між прихильниками різних станів, сторонництв і переконань в улију.

Трутні збирајутся в купки і воркітливим гомоном росповідајут оден одному непотішні вісти о неплодности окружајущих лугів і шче більш непотішні думки о тім, шчо јак так піде далі, јім пријдєсь вимерти з голоду.

— Ми — упрівіліјованіј стан, — кличе оден трутєнь, гордо розводьачи крила. Наша милостива монархинья не відкаже нам својі ласки. Робітниці повинні старатися о јіду дльа нас. Се першіј јіх обов'язок; в літних дньах вони назбирали богато меду,

с котрого частина і нам сьа належит. У нас вроджене право — користуватись громадським добром. А тепер, адіт, нерозвита товпа позволяє собі сумніватись о наших правах. Робучі пчоли думають, шчо мід належит тільки до них, бо вони-ді одні збирали його і складали в комірки. Алеж се значит — вивертати до гори ногами најперші основи льогіки і права. Увесь мід належит до цілої суспільности, а наша пчольача держава має право распоряджати ним по својій думці, шщоб заспокоїти свої конечні потреби. А чи піддержанье нашого житья і нашого добробутку не може і не повинно називатись конечною потребою держави? Чиж може істнувати улиж без трутнів, без упрівільєжаного стану? Мід належит сьа нам, — нам передовсім! Обеспечивши своје істнованье, ми радо віддамо часть того шчо нам лишит сьа — голодним бідолахом-робучим, але мусимо насамперід заспокоїти свіј голод і упевнити собі живність на пізнішній час. Ходімо до цариці; виповіджмо јіј наші бажанья і наші справедливі права, шщоб вона јіх ласкаво розсудила!“

Бесіда сьмілого трутнья подобаєсь слухачам; вона јак раз на часі, бо подає добру відповідь на страшне питанье, поставлене обставинами, на питанье: јісти або не јісти? томуто всі одноголосно јејі похваляјут.

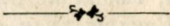
Благородний стан трутнів виправляє својіх відпоручників до цариці, і вона не лиш не зјідає јіх, јак дикарі на островах Сандвіч зјіли європејскіх послів, а противно, обходит сьа з ними дуже ласкаво і вислухує з великою увагою јіх всепідданијшу прозьбу. Відтак вона відповідає јім так, шчо панам трутням нічого ј бажати більше.

„Ја — каже царица, обводьачи всіх присутних прихильним оком, — все була переконана о тім, шчо дльа

сили і добробутку держави конечно тре дідичного стану магнатів; знищити тої стан, так зараз розлетьатся на порох всі державні основи суспільности. Ви міні вірно служили, ви були привязані до моєї особи, і ваші заслуги вповні заслугують на надгороду. Ви без усякого сумніву, більш ніж хто другий, маєте право користуватись назбираними достатками. Я — ваша монархиня — даю вам чесне слово: ваші інтереси ні троха не утерпјат від надходьчого лихолітьа. Не зважајте на роїт робучих пчл. Їх обовјазок — працювати, і доки вони сповнюјут його як сьлід, доти ја буду ласкава дльа них. Но ви, мої магнати, не повинні журитись јідоју; ваше призначіньє далеко вище і благородніше, — не забувајте того, а чорну роботу на щоденній хлїб здајте на нижчі істоти упо-сьліджені вже від самої природи. В кінци зајавляју вам, панове магнати, моје сердечне вдоволенье за то, шчо ви є таким повним довірјем віднеслиє до вашої цариці.“

Трутні тріјумфујут і прославляјут мудрість, ласку і політичний такт своєї монархині.

Між тим прольетаріјі стрівожені увјаданьем цвїтів, також починајут збиратися в купки і нараджуватися.

611-150

B-2644

B 2.644